P. Kloos

Duolineaire afstamming en het matrilaterale cross-cousin huwelijk: Repliek (Zie nr. 1655)

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 120 (1964), no: 3, Leiden, 368-375

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

DUOLINEAIRE AFSTAMMING EN HET MATRILATERALE CROSS-COUSIN HUWELIJK: REPLIEK

Naar aanleiding van de beschouwing van Prof. Dr. P. E. de Josselin de Jong (1964) over het artikel Duolineaire afstamming en het matrilaterale cross-cousin huwelijk, wil ik graag de volgende opmerkingen maken. Om misverstanden te voorkomen open ik deze repliek met de uitdrukkelijke verzekering dat de radicale terminologie die De Josselin de Jong gebruikt om mijn mening over opvattingen van andere antropologen weer te geven niet de mijne, maar de zijne is. Welbewust bijv. schreef ik over een „verondersteld verband” dat „als een vaststaande stelling nog steeds invloed uitoefent op etnografisch en etnologisch onderzoek”. Een neutrale en gematigde uitspraak, dacht ik. De Josselin de Jong nu suggereert dat ik schreef over een dogma (zie p. 184, 188), over dogmatische stelligheid (p. 187, 188), en zelfs over het propageren van een misvatting (p. 187)! Terwijl ik slechts namen van enkele antropologen noemde, en niet „Leidse school” schreef, laat hij mij over een „groep” antropologen spreken, en Fischer onder „de duiveltjes uit de Leidse hel” rangschikken (p. 184). Een „aanklacht” (p. 192) heb ik tegen niemand ingediend, ik bestreed een stelling. En een retorische vraag van De Josselin de Jong als „Lijken dit de woorden van iemand die dubbel-unilinealiteit automatisch uit asymmetrisch connubium afleidt?” (p. 193 — aldaar tweemaal toegepast) is alleen mogelijk wanneer hij meent dat ik hem inderdaad dogmatisme aanwrijf. Toegegeven, ik schreef van een *theorie* die zegt dat het mcc huwelijk automatisch en noodzakelijk tot duolineaire afstamming leidt. Die zin schreef ik naar aanleiding van een *theoretische* uiteenzetting in... het proefschrift van De Josselin de Jong (zie aldaar p. 39; ik kom op dit punt nader terug). Ik voel me geen ogenblik geroepen om aan te tonen dat de genoemde antropologen door dik en dun „aanhangers” van deze theorie zijn. Maar dat de becritiseerde gedachtegang van Van Wouden invloed op hun werk heeft gehad zal

De Josselin de Jong, dacht ik, niet ontkennen. Meer beweerde ik niet.

In het kort wil ik vervolgens ingaan 1) op Van Wouden, 2) op de betrokken antropologen en hun werk, en 3) op datgene wat in dit verband het verschil in opvatting is tussen De Josselin de Jong en mij.

De Josselin de Jong meent dat ik Van Woudens redenering niet heb begrepen, maar zorgvuldige bestudering van de betrokken passages uit het proefschrift van Van Wouden, en van de critiek van De Josselin de Jong heeft mij niet tot andere opvattingen gebracht. De fout die ik nog steeds in het betoog van Van Wouden meen te constateren, is deze: *zowel matriclans als patriclans kunnen (ook samen) aanwezig zijn (wat uit het diagram blijkt)*, wordt bij hem tot: *matriclans en patriclans zijn samen aanwezig*. Of, in de woorden van Van Wouden: „wij hebben er boven reeds op gewezen, dat het voor het systeem volkomen onverschillig is of de verwantschapsgroepering moeder- dan wel vaderlijnig is”, en: „Het stelsel brengt met zich mee, dat het matr. en patr. groepeeringsbeginsel geheel gelijkwaardig naast elkaar staan: men zou het een dubbel unilateraal stelsel kunnen noemen” (1935:96). De ontleding van de redenering in een formeel syllogisme is natuurlijk een constructie van mij, het is niet gebruikelijk zo te redeneren. Maar dit syllogisme ligt wel degelijk besloten in de gedachtegang. De Josselin de Jong gaat ook niet in op het wezenlijke punt van critiek, maar alleen op een deel van het betoog dat iets eerder valt. Als korte samenvatting geeft hij nl. het volgende: „Wat hier (bij Van Wouden, PK) dus gebeurd is, is dat voor het eerst aan de hand van een *diagram* (niet op basis van een gebrek aan logica) *aangetoond* werd, dat als wij een diagram construeren van het asymmetrisch connubium van een bepaald aantal unilineale groepen van de ene soort (patrilineale bv.), er in dat diagram tevens besloten ligt een *model* van een asymmetrisch connubium van evenveel unilineale groepen van de andere soort (matri-lineale i.c.), en dat dus ditzelfde diagram tevens, zonder enige wijziging, kan dienen als model van een asymmetrisch connubiaal stelsel in een dubbel-unilineaal georganiseerde maatschappij. Dit is het wat Van Wouden heeft aangetoond” (p. 183). Inderdaad, en dit is, zij het in andere woorden, wat ik de toelaatbare conclusie uit het betoog van Van Wouden achtte! Ik had geen bezwaar tegen deze knappe analyse, maar wat erop volgde: unilineale groepen van de ene soort *kunnen* niet alleen aanwezig zijn, maar *zijn* aanwezig. Op p. 186—187 gaat De Josselin de Jong nog verder in op Van Wouden. „Bovendien tracht Van Wouden echter het vóórkomen van beide unilineale principes aan

te tonen" door een bepaalde redenering. Hij acht mijn bestrijding van die redenering terecht (maar is het met de tegenargumenten niet eens, ik zou daar mijn opponent weer allerlei denkfouten toeschrijven wat een geliefde procedure mijnerzijds schijnt te zijn; daar De Josselin de Jong niet zegt waarom hij het er niet mee eens is kan ik me niet verdedigen). Het is niet duidelijk of De Josselin de Jong Van Woudens *redenering* onjuist en overbodig acht, of diens *conclusie*, nl. het vóór-komen van beide unilineale principes (of wellicht zowel redenering als conclusie). Indien conclusie, of redenering en conclusie, dan vraag ik me af waarin De Josselin de Jong en ik het oneens zijn.

Vervolgens enkele opmerkingen over de concrete gevallen. In het artikel heb ik Held enkel genoemd als één van de antropologen in wier werk de *invloed* van het werk van Van Wouden bespeurbaar was. Dat geeft De Josselin de Jong onvoldoende grond, dunkt me, om te schrijven over „dogmatische stelligheid, die Kloos aan Held toedicht” (p. 187). In mijn scriptie ben ik uitvoeriger op de etnografie over de Waropeners ingegaan. Het enige verschijnsel dat Held in dit verband wil verklaren is het feit dat een aantal leden van een „ruma” via een *vrouw* eraan verbonden zijn, zulks ondanks het patrilineaire karakter van de ruma. Held ziet dit als een rest van een consequenter matrilineaire afstamming. „Gegeven de patrilineaire tracerings veronderstelt hij, in zeer voorzichtige bewoordingen een duolineaire voorfase, waarvoor de aanleiding ongetwijfeld lag in het mcc huwelijk en de beschouwingen van Van Wouden”, aldus een zinsnede uit de scriptie. Zijn dit woorden van iemand die geacht wordt zijn opponenten van dogmatisme te beschuldigen?

Ook J. P. B. de Josselin de Jong bleef onbesproken (en ook hier is er geen enkele grond mij hem van dogmatische stelligheid te laten beschuldigen). De opmerking van P. E. de Josselin de Jong dat J. P. B. de Josselin de Jong e.a. gesteld hebben dat latente „bilinealiteit” ook schuilt in symmetrische systemen is even juist als irrelevant, mijn onderwerp was het *asymmetrische* systeem.

Dat Fischer een „aanhanger zou zijn van het nu wel bekende dogma” (p. 188) is De Josselin de Jongs interpretatie (althans weergave) van „In het boek van Fischer (Inleiding tot de culturele anthropologie van Indonesië, 1952) oefent Van Woudens stelling als vaststaand verband invloed uit”. De Josselin de Jong laat mij Fischer iets verwijten en hem tot de duiveltjes uit de Leidse hel rekenen. Wanneer die persoonlijke critiek en een dergelijke wijze van klassificeren uit mijn artikel

zou blijken, wil ik Prof. Fischer mijn verontschuldiging aanbieden: ik heb hem niet willens en wetens zoveel naars toegewenst. Ik kende zijn voorzichtige bewoordingen t.a.v. bepaalde problemen inzake deze kwestie in zijn Comment op J. Goody's artikel over Double descent (geciteerd door De Josselin de Jong, p. 188). Niettemin was ik het niet eens met zijn interpretatie van de Batak, evenmin als De Josselin de Jong.

Wanneer ik nu alle punten betreffende de Minangkabau opnieuw zou bespreken, zou dat een ingewikkelde zaak worden: wat ik zeg over wat De Josselin de Jong (1964) zegt over wat Kloos (1963) zegt over wat De Josselin de Jong zegt (1951). Ik volsta met de volgende opmerkingen. Het commentaar van De Josselin de Jong in deze heeft mij ervan overtuigd dat ik hem enkele dingen heb toegeschreven die hij niet gezegd of niet bedoeld heeft. Tevens heeft het me ervan overtuigd dat de Minangkabau geen duolineair systeem hebben (anders gezegd: dat een dergelijke veronderstelling geen bijdrage tot meer inzicht betekent).

De situatie is m.i. deze: de Minangkabau hebben een extreem matrilineair verwantschapsstelsel en kennen tevens het mcc huwelijk als ideaal huwelijksstype (asymmetrisch connubium). Nu constateert De Josselin de Jong enkele verschijnselen die volgens hem niet passen in het kader van matrilineaire afstamming (hij probeert ook geen samenhang terzake te ontdekken). Op basis van de beschouwing van Van Wouden (zie nl. het hoofdstuk Theory, p. 34—44 in het boek van De Josselin de Jong) hangt hij deze verschijnselen op aan patrilineaire afstamming. Ik meen dat er geen andere aanleiding was dan het model om de gevonden verschijnselen als uiting van patrilineaire afstamming te interpreteren, met andere woorden, wanneer men op basis van een tevergaande conclusie uit het diagram reeds *aanneemt* dat er latente patrilineaire afstamming in het systeem schuilt. Nu komen we, geloof ik, bij wat het wezenlijke verschil van mening is.

Ziet De Josselin de Jong nu een verband tussen mcc huwelijk of asymmetrisch connubium en duolineaire afstamming? Is het tweede een implicatie van het eerste? Hoewel de ontkenning van een dergelijke implicatie het centrale punt van mijn critiek was, doet De Josselin de Jong daarover merkwaardig genoeg geen ondubbelzinnige uitspraak. Uit het reeds gegeven citaat van zijn samenvatting zou men kunnen afleiden dat duolineaire afstamming géén implicatie is van asymmetrisch connubium, maar dat het circulerend connubium (model) ongewijzigd kan dienen als model van asymmetrisch connubium bij patrilineaire

afstamming, bij matrilineaire en tevens bij duolineaire afstamming wanneer dat om de een of andere reden aanwezig is. In die zin zou er geen verschil van mening zijn. Op andere plaatsen suggereert hij echter meer dan dit. Bijv. wanneer hij schrijft dat het onjuist is te veronderstellen dat „genoemde auteurs... de mening aanhangen dat het a priori vaststaat dat elke samenleving, waar ook ter wereld, waar asymmetrisch connubium voorkomt, tevens, automatisch, een volledig dubbel-unilineale organisatie moet hebben” (p. 186). Wel een onvolledig dubbel-unilineale organisatie? En: „naast de erkende patriliijnen (bv.) liggen er latente matriliijnen in het schema; laten we *dus* nu eens nagaan of die *latente* lijnen op één of andere wijze manifest worden” (p. 184; curs. van mij). Het heeft mij verbaasd te lezen dat De Josselin de Jong meent dat ik hem ongegrond toedicht dat hij poneert „dat elke samenleving met asymmetrisch connubium (automatisch) dubbel-unilinealiteit moet hebben” (p. 192). De in het volgende citaat uit zijn proefschrift gecursiveerde zinsdelen zijn, dacht ik, toch duidelijk genoeg: „Here we should add that, if we have a social organisation of four patrilans in asymmetrical connubium, the introduction of just four matrilans is *not arbitrary choice* but is *an inavoidable consequence*: ‘beside the four patrilineal *clans* four exogamous matrilineal *groups*.... must exist’ (Van Wouden, p. 96). Likewise, if we have four matrilans to begin with in a system of this kind, this *automatically entails the existence* (not necessarily recognized by the society itself) of four patrilans” (1951: 39). Zijn opmerking dat latente „bilinealiteit” ook schuilt in symmetrische systemen sterkt mij in het denkbeeld dat hij het eerste als een implicatie van het tweede ziet. Als ik het goed zie is het verschil van mening dus dat waar ik stel dat beide verschijnselen onafhankelijk van elkaar zijn, maar heel goed gezamenlijk kunnen functioneren, De Josselin de Jong een verband suggereert, waarbij dan één van beide afstammingsprincipen manifest is, terwijl de ander latent kan zijn, of niet door de maatschappij erkend wordt (maar voor een goed inzicht in de maatschappij bij de verklaring van bepaalde verschijnselen in de beschouwing betrokken moet worden). Wat zijn echter latente clans, latente lijnen, clans „not necessarily recognized by society itself”? Onder welke omstandigheden zijn ze manifest? Wie is „society”? Hoe ziet men dat ze er wel zijn maar niet erkend worden?

Mijn betoog onderbrekend mag ik misschien op deze plaats even ingaan op de punten 2 en 3 van De Josselin de Jong (p. 184)

om te laten zien dat we op sommige punten langs elkaar heen praten.

De Josselin de Jong vraagt me of ik verschil zie tussen maatschappijen met unilineaire groepen en vast connubium, en maatschappijen die geen van beide kennen, en hij vraagt dat met betrekking tot het al of niet zinvol zijn van het trekken van lijnen in een diagram (genealogie). Uit de weergave (p. 184) van wat hij als mijn uiteenzetting beschouwt, en het citaat dat hij uit mijn artikel geeft, blijkt al dat die vraag geen enkel reëel aanknopingspunt vindt in mijn betoog: ik had het niet over *trekken* van lijnen, maar *bestaan* van lijnen, nl. van relaties tussen bijv. ego en zijn Va, VaVa, ed. Die lijnen, die in werkelijkheid corresponderen met relaties (of, nog concreter, met interactie tussen individuen), en die op papier geabstraheerd zijn tot een potloodstreep, die lijnen bestaan in elke maatschappij. Dat er in een matrilineaire maatschappij een relatie tussen ego en zijn VaVa bestaat is dus geen indicatie voor het bestaan van patrilineaire afstamming.

Punt 3 is een misverstand. De Josselin de Jong maakt in verband met het nagaan van de realiteit van de „latente lijnen” een onderscheid: men kan nagaan of er verschijnselen zijn die daar op wijzen, of men kan nagaan of die mensen zich ervan bewust zijn. Waar ik duidelijk sprak van „culturele erkenning in de vorm van groepen” (nl. lineages, clans) is De Josselin de Jong’s veronderstelling als zou ik alleen de tweede wijze begrijpen in strijd met mijn tekst. Ik meen zelfs dat de teneur van mijn betoog juist was dat die lijnen (zoals van ego naar Va en VaVa, ed) zonder groepsvorming geen indicatie vormen voor afstamming in de gebruikelijke betekenis daarvan. Het is typerend dat De Josselin de Jong (p. 185) wel citeert uit mijn artikel: „Alleen wanneer dit de explicatie van de Minangkabau is kan dit als erkenning van de patrilineaire lijn gelden”, maar de direct daaropvolgende zin weglaat: „(Of er dan ook patriclans zijn is een tweede)”, (p. 297 van mijn artikel).

In het diagram van x clans in vast connubium valt het gemakkelijk clans van de andere soort te construeren — ik heb dat uitdrukkelijk vermeld. Er is geen bezwaar — integendeel — al construerend tot een model te komen en hieruit consequenties te trekken die inzicht in de werkelijkheid verdiepen, mits men dan ook de verbinding met de werkelijkheid op de juiste wijze legt, nl. door hypothesen.¹ Wanneer men stelt als hypothese: bij asymmetrisch connubium zijn er matriclans en patriclans (niet als noodzakelijke implicatie maar als mogelijke

¹ Tot mijn spijt kan ik, gezien het karakter van dit stuk — een repliek — niet ingaan op de methodologische aspecten van het gebruik van modellen.

consequentie) dan is dat methodologisch correct. Wanneer men, de blik gewend naar de werkelijkheid, die clans van de andere soort niet constateert (en niet één maar vele keren) dan moet men die hypothese verwerpen.² Weinig fraai is het te zeggen: die andere clan is er wel maar is latent, wordt niet erkend. Dit redmiddel is gevaarlijk. Men riskeert, uitgaande bijv. van patriclans, elke relatie tussen ego en zijn MoBr, ego en zijn MoMo, ed., te zien als matrilineaire afstamming (hetzij als rest, hetzij als latent structuurprincipe). Men dreigt alles op te trekken aan het model (hetgeen onjuist gebruik van deze methode is), verdoezelt allerlei verschillen, en maakt van verwantschap een afgesloten, zelfgenoegzaam, compartiment in een maatschappij.

De Josselin de Jong zal tegenwerpen dat hij in verschillende geschriften de instelling van voorzichtigheid wel degelijk gekozen heeft. Ik had het niet speciaal tegen hem, en heb hem ook niet van *dogmatisme* beschuldigd. Er is wel soms een *vanzelfsprekendheid* waarmee men geneigd is feiten aan het model op te hangen. Als illustratie licht ik de volgende zinsnede uit een artikel van Renes over Leti. Na het constateren van een gesloten circulerend connubium van drie patriclans schrijft hij: „Vanzelfsprekend heb ik gevist naar bijzonderheden die op een dubbel-unilateraal stelsel zouden wijzen, maar tevergeefs. Trouwens, van zulk een stelsel zijn meestal slechts elementen aanwezig, die, hoe belangrijk ook, pas na uitgebreid onderzoek ter plaatse aan het licht komen” (1962: 21/22). Het is een kwade gedachte, maar ik denk dat Renes bij uitgebreid onderzoek ter plaatse die elementen wel gevonden had.

Ik kan verwijzen naar de overigens voortreffelijke dissertatie van A. C. van der Leeden, waarin hij tracht aan te tonen dat er ook matrilineaire afstamming in Sarmi bestaat. Terecht heeft Pouwer in de Bijdragen dit inpassen van het model in een maatschappij becritiseerd.

Het schrijven van een artikel als Duolineaire afstamming en het mcc huwelijk schenkt weinig voldoening, omdat het louter afbrekend is. Dat ik het betrokken scriptie-onderdeel omwerkte tot een publicatie berust uitsluitend op de gedachte dat het gelegde verband (of de suggestie van het bestaan van een verband) wetenschappelijk schadelijk was. Misschien zal De Josselin de Jong na lezing van mijn repliek althans ten aanzien van de inhoud van mijn critiek van opvatting

² Deze gang van zaken geeft De Josselin de Jong ook aan in zijn artikel (p. 188), maar zijn er voorbeelden van?

veranderen. Mijn critiek is ongewijzigd gebleven. Tijdens het schrijven van deze repliek heeft de gedachte dat deze discussie grotendeels een misverstand was me veel beziggehouden. Heb ik in het oorspronkelijke artikel mijn standpunt zo dubbelzinnig en slordig weergegeven?

P. KLOOS

Discussie gesloten (Red.)

LITERATUUR

Fischer, H. Th.

1952 Inleiding tot de culturele anthropologie van Indonesië. Haarlem.

Held, G. J.

1947 Papoea's van Waropen. Leiden.

de Josselin de Jong, P. E.

1951 Minangkabau and Negri Sembilan. Leiden.

1964 Circulerend connubium en het dubbel-unilineale principe. B.K.I. 120, 181—194.

Kloos, P.

1962 Duolineaire, bilineaire en ambilineaire afstamming op Nieuw Guinea (doctoraal-scriptie).

1963 Duolineaire afstamming en het matrilaterale cross-cousin huwelijk. B.K.I. 119, 287—300.

Renes, R. B.

1962 Circulerend connubium in de Leti archipel. Kula 3, no. 1, 20—25.

Wouden, F. A. E. van

1935 Sociale structuurtypen in de Groote Oost. Leiden.